

Kapitalizm ve Uluslaşma

Örsan Ö. Akbulut*

Özet: Ana akım literatürde, ulus ve milliyetçilik konusu bir olgu olarak uluslaşma kapsamında tartışılmamakta, daha çok ya modern bir kurum olarak incelenmekte ya da modernleşmenin sonuçlarının geriye dönük olarak yorumlanmasının bir sonucu olarak kültüre ontolojik temel atfedilerek kimlik sorununa indirgenmektedir. Tüm bu yaklaşımlarda ulus ve milliyetçilik, kapitalizmin tarihselliğinin oluşturduğu bağlam kapsamında içeriklendirilmeye olanak veren uluslaşma olgusu ekseninde ele alınmamakta dolayısıyla da, salt sonuçlara yüklenen ön-kabuller kapsamında incelenmektedir. Oysa ki, İngiltere’de kapitalizmin tarımsal kapitalizm biçimindeki oluşum sürecinde, bütünlük piyasadaki (integrated home market), işgücü, meta ve sermaye hareketliliği (mobilisation), mekanın siyasal olarak homojenleştirilmesinde zorunlu bir içsel ilişki olarak konumlanmıştır. Dolayısıyla, merkez kapitalizm bakımından uluslaşma, bütünlük piyasanın, mekanın siyasal olarak homojenleştirilmesi temelinde tamamlayıcısı olarak olumsallık kazanmıştır. Bu kapsamda uluslaşma, “egemen etninin” salt ve eski çağlara dayalı kültürel bir niteliği olmaktan çok, kişilik-dışı ilişki (non-personal) kalıplarına dayanan yeni bir değer sistemi olarak modern kültür biçiminde somutlaşmaktadır. Bu somutluk, dolaşımın zorunluluklarının bir görünümü olarak, ulusal dil ve tek-ortak hukuk biçiminde mekânsal homojenlik oluşturmak bakımından hem üretimsel hem de dolaşımsal bir temele oturmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada, kapitalizm ve uluslaşma ilişkisi, somut bir tarihsel olgu olarak, yapısal bir konumda, piyasanın bütünlük niteliği ile siyasal alanın türdeş konumlandırılışı kapsamında, bağlam ve koşullar referansında incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kapitalizm, uluslaşma, etniklik, milliyetçilik, ulus.

Capitalism and Nationhood

Abstract: In the mainstream literature, the subjects of nation and nationalism, as a phenomenon, are not discussed in the scope of nationhood; they are rather studied as a modern institution, or culture is ascribed an ontological foundation as a result of the retrospective interpretation of the consequences of modernization, and thus, they are reduced to the identity problem. In all these approaches, nation and nationalism are not addressed in the context of nationhood that allows for being contented in the context created by the historicity of capitalism, and thus, they are studied in the scope of the presumptions ascribed merely to the results. However, in the process of the formation of capitalism as agricultural capitalism in England, the integrated home market, labor, commodity and capital mobility were positioned as a coercive internal relationship in the political homogenization of space. Hence, in terms of central capitalism, nationhood gained a formation as the complementary of the homogenization of the integrated market, the space. In this context, nationhood concretizes in the form of modern culture as a new value system based on non-personal relationship patterns, rather than a cultural

* Prof. Dr., TODAİE Öğretim Üyesi, orsanakbulut@yahoo.com.

nature of the ruling class based on pure and ancient eras. This concreteness, as the manifestation of the necessity of circulation bases both on a productive and circulatory foundation in terms of forming spatial homogeneity in the form of national language and one-common law. In this context, this study examines the relationship between capitalism and nationhood, as concrete historical phenomena, in the reference of the context and conditions in a structural position in the context of the integrated nature of end the homogenous positioning of the political sphere.

Key Words: *Capitalism, nationhood, nationalism, ethnicity, nation.*

Ulus¹ ve milliyetçilik,² ilgili ana akım literatürde iki ayrı düzlemde ele alınarak açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, ulus ve milliyetçiliğin, modernizmden hareketle siyasal bir gerçekliğin olağan yansıması olarak kavramlaştırılmasıdır. Bu düzlem, küresel dönem hariç olmak üzere, genel olarak ulus kavramı çerçevesinde oluşmuştur. Diğer düzlem ise, modernizmin sonuçlarının geriye dönük olarak yorumlanması kapsamında, ulusa ve milliyetçiliğe etnik ve/veya ırksal bir anlam yüklenilerek bir hareket ve ideoloji niteliği kazandırılmasıdır. Bu düzlem; ulus ve milliyetçiliğin tanımlayıcı kültürel öz olarak kavramlaştırılması ile söz konusu kavramların konjonktürel etki kapsamında siyasal ve kültürel niteliğinin veri alınması biçiminde iki alt boyuta da indirgenebilmektedir.

İlk düzlem, literatürde modernist yaklaşım olarak bilinmekte ve çoğunlukla Gellner'in düşünceleri merkezinde tartışılmaktadır. Ulus ve milliyetçiliğe modern yaklaşımlarda, ulusların oluşumu, devletlerin ve ekonomilerin biçimlenmesiyle koşut olarak ele alınmakta ve milliyetçilik tarihsel özgünlük temeline oturtulmaktadır (Hearn, 2006: 7, 8). Modernleşme kuramlarında, ulusu ve milliyetçiliği açıklamada merkezi kavram olarak rasyonalizm kullanılmış ve rasyonalizm, yerel topluluklar ve dinlerin işlevsel bir ikamesi olarak görüldüğünden bireylerin ulusla özdeşleşmesi, kabile ve diğer kurumlardan daha çok modernleşmenin işlevsel bir gereksinimi olarak kabul edilmiştir. Bu kabulün doğal sonucu olarak, milliyetçilik de, rasyonelleşme sürecinin bir parçası olarak görülmüştür (Calhoun, 2007: 59, 60). Gellner'de, ulusun, olumsal ve rastlantısal olmadığını kabul ederek, bir yandan, devletin ulusun gerekli bir koşulu olduğunu

¹ Bu çalışmada, millet yerine ulus ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir. Ancak, millet ve ulus arasında herhangi bir olgusal ve kavramsal-tarihsel farklılaşma olmadığı düşünülmektedir.

² Millet yerine ulus kavramını kullanmamıza rağmen, ulusçuluk yerine milliyetçilik kavramını kullanmamızın nedeni, kapitalist-modern anlamda uluslaşma süreciyle birlikte biçimlenen ulus olgusunun aynı zamanda bir siyasal ideolojinin hareket noktası olmasından dolayıdır. Her ne kadar, kapitalist-modern anlamda ulusçuluk aslında bir devlet ideolojisi olma niteliğini taşısa da ve sırf bu yüzden bir siyasal hareket olmak yerine zaten bir siyasal yapı tarafından yeniden üretilen değer ve ilişki sistemi olmasına karşın, milliyetçilik devlet dışı da da, kültürel, ırksal vb. nedenlerle ortaya çıkan bir siyasal hareket ve ideoloji olma niteliğini taşımaktadır. Özellikle günümüzde Türkiye'de, ulusalcılık olarak adlandırılan bir akım, kültürel veya ırksal bir değer sistemine doğrudan dayanmaksızın aslında kapitalist devlet ideolojisinin savunulmasını içeren bir harektir. Kapitalist devlet böyle bir devlet dışı hareketle savunulma gereksinimine sahip olmasa da, küresel dönemde birlikte ulus-devletlerin ve koşut olarak uluslaşmanın zayıflaması veya zayıflatılmasıyla birlikte kapitalist-modern ulus olgusu bir siyasal hareket biçiminde savunulmak zorunluluğunda konumlanmıştır. Bu yönüyle, belli ölçüde, milliyetçilikten farklılaşmaktadır.

diğer yandan ise, sanayileşmenin devlet destekli kitle eğitimi aracılığıyla standartlaştırılmış bir yerel dilde okuryazarlığa dayalı kültürel homojenliği gerektirdiğini öne sürmüştür. Gellner'e göre, milliyetçilik, siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilkedir (Gellner, 2006: 43, 71, 75, 138).

İkinci düzlem ise, ulusu etnik bir zemin temelinde yorumlayan ve bu kapsamda milliyetçiliği de kültürel bir siyasal hareket biçimi olarak kodlayan kültürcü yaklaşımdır. Bu yaklaşıma, kökenini de oluşturan Alman ekolünden dolayı romantik yaklaşım da denilebilir. Alman romantizminde, dil bir ulusun varoluşunun anahtarıdır. Çünkü eski dil, ulusun üyeleri arasında, ata mirası dil (*parental tongue*) olarak paylaşılır (Calhoun, 2007: 64, 66; Billig, 1997: 14). Alman romantizminin simge isimlerinden olan Herder, *volk* kavramını her topluluğun tanımlanabilir kültürü olarak açıklamış ve dilin *volk*'un kültürünü dış vurduğu içgüdüsel değer olduğunu öne sürmüştür (Birch, 2002: 17,18). Alman romantizminin bir diğer ismi olan Fichte'ye göre de, ulusun ayırt edici niteliği dildir; Alman dili de saf ve doğal olmasından dolayı diğer dillerden ayrılır. Fichte, dil-kültür ile başarı arasında bağ olduğunu ileri sürerek özellikle insanlığın tamamının kökenlendiğini düşündüğü Alman ruhunu yüceltir (Birch, 2002: 19, 20, 21). Belli ölçüde Alman geleneğinden etkiler taşıyan, primordializm de kültürcü yaklaşım içinde yer alan baskın kuramlardandır. Primordialistler, kan bağı, dil, gelenek, ırk ve dini, ulusun temelini oluşturan kültürel sabiteler (*givens*) olarak kabul ederler (Guibernau, 2007: 15). Hatta, bu gelenekte, milliyet (*nationality*) ve etnisite³ kültürel olarak doğal kabul edilmenin yanında biyolojik olarak da temellendirilir (James, 1996: 114). Primordialistler, milliyetçiliği bir etnisite varyantı olarak incelemektedirler (Hearn, 2006: 7). Anthony Smith, ulusun tamamen modern bir olgu olup olmadığı (Smith, 2002: 24) sorusunu sorarak aslında bu yaklaşımın simge isimlerinden biri olduğunu kanıtlamak ve doğrulamakla birlikte, Guibernau, Smith'in bu soruya verdiği yanıtın, *etno-symbolist* yaklaşımla bir ara yol bulma niteliğini taşıdığını dolayısıyla da, ulusların etnik bir kökeni olduğunda ısrar ederken, uluslar ve milliyetçiliğin moderniteye ait olduğunu da vurgulamaktadır (Guibernau, 2007: 14). Smith'in düşüncelerinin özgün noktası, modern ulus ile eski etni (*ethnie*)⁴ arasında bir ilişki olduğunun varsayılmasıdır (Smith, 2002: 40). Ona göre, hiçbir ulus olma çabası, bir anavatan ya da ortak köken ve soy miti olmadan ayakta kalamaz. Çünkü, mit ve bellek ulus olmanın temel koşuludur (Smith, 2002: 22, 194). Bununla birlikte

³ Bu çalışmada etnisite, insan topluluklarının yaşamlarını üretme ve yeniden üretme sürecinin bir parçası bazen de bir sonucu olarak ortaya çıkan kültürelliği ifade etmektedir. Dolayısıyla, etnisite, kültüre ontolojik bir nitelik atfedilerek, bir sabite/verilik biçiminde düşünülmemektedir.

⁴ Smith, bu kavramı, bir gruptaki kültürel niteliklerin benzerliği olarak açıklamakta; biyolojik ve soya dayalı bir farklılığı ifade etmediğini belirtmektedir (Smith, 2002: 46). Bir başka yazara göre ise, etnisite, ortak kültür, tarih ve dildir (Brinkman - Brinkman, 2008: 427).

Smith, ulusun belirtilen bu etnik ve jenaolojik yönünün yanında sivil-teritoryal bir nitelik taşıdığını da iddia etmektedir (Smith, 2007: 34). Bu iki nitelik Smith açısından, ulus kavramının doğuştan gelen asli bir istikrarsızlığıdır (Smith, 2002: 195).

Bu iki düzlem dolayısıyla da yaklaşım dışında alternatif niteliğinde bir üçüncü düzlem veya yaklaşım ise, ana akım literatür dışında yer alan Marxism ve tarihsel maddeciliktir. Marxism içinde, ulus ve milliyetçilik konusuna farklı yaklaşımlar olsa da, temel olarak Marx için, ulus ve milliyetçiliğin merkezi analiz kategorisi olmadığı kolaylıkla belirtilebilir (Day ve Thompson, 2004: 19). Marx ve Engels'in milliyetçilik çağı olarak adlandırılan bir dönemde yaşamalarına ve *Komünist Manifesto*'nun yazıldığı yıllarda milliyetçiliğin hızla yayılmasına karşılık onlar, ulusu (devleti), üretimin içsel ve dışsal birlikteliği ile ulaştığı gelişme aşamasına dayalı bir tarihsel olgu olarak değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla, ulus, bir toplumsal bütünleşme formu olmaktan daha fazla bir anlam taşımaz (James, 1996: 67, 114, 152). Marx ve Engels, milliyetçiliği ise, burjuvazinin piyasaları genişletme gereksinimi kapsamında düşünmüşlerdir (Townshend, 1996: 34). Marx sonrası dönemde, ulus ve milliyetçilik Marxist yaklaşımda farklı biçimlerde ele alınmıştır. Gramsci bu farklı ele alınma biçimleri içinde temel bir kırılmayı temsil eder. Nitekim, Gramsci'ye göre, milliyetçilik herhangi bir özel sınıfa ait olmakla ilgili değildir (Day ve Thompson, 2004: 37). Bauer ise, ulusal kültürü sınıftan ayırıştırıp kültürel otonomiye savunarak ana yaklaşımdan bir başka kırılmayı temsil etmektedir. Buna karşılık, Lenin, kültürel otonomiye karşı çıkarak, ulusal bağımsızlığın kapitalist gelişmeye yardım ettiğini savunarak (Townshend, 1996: 38, 41, 45, 47) ana yaklaşımın temel içeriğine geri dönmüştür. Yine Lenin'e göre, kapitalizmde bağımsız ulus devlet, siyasal yapının normal formudur (Day ve Thompson, 2004: 33). Stalin ise, ulusu etnografik bir kategori olarak kabileden ayrı tarihsel bir kategori olarak düşünmüştür (James, 1996: 114). Literatürde yapısalcı Marksizm olarak adlandırılan bir alt yaklaşımın önemli ismi olan Poulantzas, hem devlet hem de ulus formasyonunun çatışan sınıflar arasındaki güç dengesini yansıttığını belirtir. Ona göre, sınıf çatışmaları somut ulusal yapılarda oluşur (Day - Thompson, 2004: 39). Marxism içinde alt bir yaklaşım olup olmadığı da tartışmalı olan post-Marxism'de ise, ulusal sorun, ulus ve ulusal kimliğin kuramlaştırılmasında ulus devlet ve uluslaşmadan ayrı olarak ele alınarak (James, 1996: 105) artık ana yaklaşımdan bir kırılmadan çok kopuş ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte, ilgili literatürde ulus ve milliyetçilik konusunda Marxist yaklaşımın en bilinen tezlerini Hobsbawm ileri sürmüştür. Hobsbawm'ın temel tezi, ulusların tarih kadar eski olmadığı, geçmişinin 18.yy'ın ötesine geçemediği ve ulusun ulus devletle ilişkilendirildiği kadar bir toplumsal birim olduğudur. Hobsbawm'a göre, modern ulus, liberal ideolojinin bir parçasıdır (Hobsbawm, 2006: 17, 24, 57). Hobsbawm, ulus ve milliyetçiliği, toplumsal değişme sürecinin ürünü olarak

görmesi ve milliyetçiliği belli sınıf çıkarlarının takip edilmesiyle ilişkilendirmesi bakımından (Day ve Thompson, 2004: 30) Marxist yaklaşımdan kopuş ve kırılmalardan kısmen de olsa uzaklaşmıştır.

Ulus ve milliyetçilikle ilgili iki ana düzlem sınırlı bir açıklama çerçevesi sunmaktadır. İlk ana düzlem olan modernist yaklaşımda, tarihsel özgünlüğe vurgu ve “ekonomi” ile kurulan ilişki kapsamında özellikle ulus kavramı sınırlı bir olgusalılık temelinde açıklanabilmektedir. Ancak, ulus ve modern olan arasındaki ilişki büyük ölçüde modern toplumlar bakımından açıklayıcılık elde edebilmektedir. İlk düzlemdeki boşluk ikinci düzlem tarafından doldurulmakta, özellikle modern olmayan toplumlar ile ulus-milliyetçilik ilişkisi tanımlayıcı kültürel öz olarak kavramlaştırılmaktadır. Bu toplumlar bakımından, ulus ve milliyetçilikte geniş anlamda siyasal bir içerik barındırılmasına rağmen, söz konusu kavramlar, değersel bir konumlanışa bağlı sabiteler olarak alındığından, kültürel içerik görünüm olarak somutlaşmaktadır. Bunun en tipik örneği Anthony Smith’in çalışmalarında ortaya çıkmaktadır. Nitekim daha önce bahsedilen Smith’in asli istikrarsızlık olarak saptadığı durum, ulus kavramlaştırmasındaki çelişkilerden kaynaklanmaktadır. Nitekim, Smith, ulus kavramındaki asli istikrarsızlık öğelerini aynı zamanda ulus modellerinin türü olarak da sınıflandırmıştır. Smith’in ulus modelinden ilkinin oluşturan “batı” modelinde, halk ortak yasa ve kurumlara tabi topluluk olarak kavramlaştırılırken, etnik modelde ise, halk, milliyetçi isteklerin nesnesini oluşturan, yerli kültür dil ve adetler kapsamında içeriklendirilmiştir (Smith, 2007: 29). Nitekim James’e göre de, ulusun kuramlaştırılmasında, *primordial* geçmiş ve kültürel olarak keşfedilen modern zaman, iki çelişkili eğilimi temsil etmektedir (James, 1996: 103). Dolayısıyla, her iki yaklaşım da sonuçları itibarıyla birbirini doğrulayıcı, kısmen de tamamlayıcıdır. Bunun en önemli yönetsel nedenlerinden biri, ulus ve milliyetçiliğin, salt kavramsal olarak ele alınması, olgusal düzleme oturtul(a)mamasıdır.

Bu yazıda, temel olarak, ulus ve milliyetçilik konusunun, olgusal zeminde incelenmesi amaçlanmaktadır. Ancak bunun yapılabilmesi için temel hareket noktası olarak ulus ve milliyetçilik kavram ve olguları alınmayacaktır.⁵ Çünkü, bu kavram ve olgular daha çok sonuç niteliğinde olgusal ve kavramsal bir duruma denk düşmekte, oluşumu (*becoming*) açıklayıcı nitelik taşımamaktadır. Dolayısıyla, bu yazıda, oluşumu açıklayabilmek bakımından temel kavram ve olgu olarak uluslaşma (*nationhood*) alınacaktır. Uluslaşmanın, ulus ve milliyetçilikle ortaya çıkan sonuçların ön-kabulü kapsamında bir kavram olduğu ileri sürülebilir. Yine, ulus oluşmadan ya da ulus oluşturmaya yönelik hareketler olarak milliyetçilikler etkin unsur olarak belirmeden, uluslaşma kavramı ekseninde yapılacak bir çözümlemenin yönetsel içeriğinin tartışmalı olacağı da belirtilebilir. Ancak, uluslaşma, bu çalışmada, kapitalizm odağında ve kapitalistleşme

⁵ Ulus-devlet de doğrudan tartışma konusu yapılmayacaktır.

süreci temelinde ele alınacağından, bir olgu olarak kapitalizmin bütüncül oluşumsallığı içinde incelenecektir. Bu kapsamda olmak üzere, uluslaşma, sonuçların ön-yüklenilmiş olduğu bir kavramlaştırımdan çok, kapitalizmin oluşumsallığının nitelendirdiği bir olgu olarak ele alınacaktır.

Literatürde ise, uluslaşma kavramı genel olarak milliyetçilik yerine veya onunla karıştırılarak kullanılmaktadır. Bu tür bir kullanımın tipik örneği Gellner'in kavramı kullanımında görülebilir. Nitekim Gellner, "ulusçuluğun" öğretisi değil olgu; yine "ulusçuluğun" türdeşliğinin zorla kabul ettirilmesi değil türdeşliğe duyulan nesnel gereksinimin bir yansıması olduğunu; "ulusçuluğun" anonim, kültürel olmayan bir toplumun kurulması ve "ulusçuluğun" ulusların ürünü değil, ulusları ortaya çıkartanın "ulusçuluk" olduğunu (Gellner, 2006: 125, 138, 140, 218) belirterek, aslında uluslaşma sürecine vurgu yapmaktadır. Uluslaşma kimi yazarlar tarafından ise, egemenliğin evrensel formu olarak nitelendirilmekte (Billig, 1997: 22); kimisi için uluslaşma, başka uluslara karşı bir farklılaşmayı ifade etmekte (Calhoun, 2007: 56); kimisi tarafından ise, hem olması gereken hem de iradi zorunluluk olarak kavramlaştırılmaktadır (Liebich, 2003: 453).

Bu çalışmada, kapitalizm ve uluslaşmanın bir olgu olarak ele alınması ve iki olgu arasında ilişki kurulmaya çalışılması, konuyu sadece modernizm ve modernizmin sonuçlarının geriye dönük olarak yorumlanmasının tek boyutluluğu ile salt kültürel bir öz olarak incelemenin indirgemeciliğinden kısmen de olsa kaçınma olanağı verebilecektir. Bu kapsamda olmak üzere çalışmada, uluslaşmanın, kapitalizmde piyasanın bütünlük niteliğinin yapısal bir zorunluluğu, mekanın siyasal homojenleştirilmesi süreci olarak oluştuğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece, uluslaşma sürecinin ortaya çıkardığı bir olgu olarak ulusun iddia edildiği gibi etnik bir özü olmadığı, kapitalizmin yapısal koşulları içinde oluştuğu; milliyetçiliğin de buna bağlı ideolojik bir hareket ve kavramlaştırma niteliği taşıdığı tartışılmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla, konu uluslaşma odağında ele alınacağından, ulus ve milliyetçilik bu amaç doğrultusunda tartışmanın hareket noktası olmayacaktır. Bu yöntem, salt mantıksal bir sıralama niteliğini taşımamakta, belirtilen olguların kapitalistleşme sürecindeki olgusal konumuna da büyük ölçüde denk düşmektedir.

Uluslaşma ve kapitalizm ilişkisinin olgusal düzeyde saptanması ve bunun üzerinden bir tartışma geliştirilebilmesi için, ulusun modern bir olgu olduğu iddiasını öne çıkartan modernist yaklaşımlarda bu amaca yönelik olarak kullanılan tarım toplumu kavramlaştırılmasının sınırlılığını göstermek ile toplumsal-siyasal yapıların farklılaşmalarında üretim biçimindeki oluşturucu unsurların etkisini tartışabilmek ve özellikle modernizmin sonuçlarını geriye dönük olarak ele alan kültürcü yaklaşımların merkezi kavramı olan etnikliğin tarihselliğini ontolojik düzlemde olmasa bile, olgusal süreklilik veya kopma bakımından inceleyebilmek için bir tarihsel gerçeklik olarak feodalite, dil ve etniklik tartışması yapılacaktır. Ayrıca, uluslaşmanın mekanın siyasal olarak homojenleştirilme-

si zeminindeki konumu dil ekseninde saptanıp, tartışılacaktır. Ancak burada dil, varoluşsal bir öz olarak değil, tarihsel bir olgu ve analiz kategorisi olarak ele alınacaktır.

Çalışmada, öncelikle, feodalitede etniklik konusu bu üretim biçiminin yapısal nitelikleri bakımından Batı⁶ Avrupa örneği üzerinden incelenecek daha sonra ise, kapitalizmde piyasanın bütünleşik niteliği İngiltere örneği üzerinden ele alınacak ve uluslaşma konusu yine Batı Avrupa merkez olmak üzere dünyanın farklı ülkeleri örneklendirilerek kapitalist-modernleşme süreci bağlamında incelenecektir.

Feodalitede Dil ve Etniklik

Feodalitede, köylüler (serf) büyük ölçüde kendi konuşma biçimlerini (*tongue*) tanıyarak iletişimde bulunmuşlardır. Bir köyden diğerine gidildiğinde benzer kelimelerle benzer olmayan kelime oranı artarak iletişim sorunları ortaya çıkabilmiştir. Feodal dönemde, Fransa coğrafi alanının bir bölümünde yaşayan bir köylünün bir başka bölümünde yaşayan bir köylüyü anlaması oldukça zor olmuştur. Çünkü, köylüler, köyünün üyeleriyle aynı konuşma biçimini paylaşmaktadır. Hatta bölgesel anadiller (*vernacular*), yazılı olarak kullanıldıklarında bile, gramatik olarak düşünülmemiş, kelimeler standardize olarak söylenememiştir (Billig, 1997: 30). Dolayısıyla, feodalitede, yazılı olmayan anadiller, coğrafi yakınlık veya benzerliğe bağlı olarak birbiriyle iletişim kuran yerel ağ ya da lehçeler kümesi oluşturmuştur (Hobsbawm, 2006: 71). Feodalitenin geçimlik üretime (*production for subsistence*) dayalı yapısal niteliği, toprak sahipleri ve serflerin, piyasa olmaksızın doğrudan doğruya geçim araçlarına ulaşabilmelerine olanak sağlayarak bir yandan, elde ettikleri ürünleri piyasada satma zorunluluğunu ortadan kaldırırken diğer yandan ise, üretmek ve geçinmek için gereksinim duydukları araçları satın almak zorunda olmamaları sonucunu doğurmuştur. Toprak sahibi aristokrasi de, ekonomi-dışı zor ile serfin artık ürününe el koyarak yaşamsal yeniden üretimini gerçekleştirmektedir (Brenner, 1987: 17, 34). Feodal üretimin temeli olan, kendi emek gücünü yeniden üretmek zorunluluğu, işgücünün hareketsizliğinin temelini oluşturarak, sözel veya halk dillerinin varlığını koruyarak sürekliliklerini sağlamıştır. Böylece, feodal toplumun⁷ karakteristiklerinden olan homojenliğin öneminin az olması (Gellner, 2006: 85), işgücü hareketsizliğini ortaya çıkartan geçimlik üretimin içsel bir unsuru olarak oluşmuştur. Nitekim feodalitede geçimlik üretim, köylülerin geçim araçlarının kullanımı için çekişmemelerine de (Brenner, 1987: 29) yol açtığı-

⁶ Coğrafi yer anlamında kullanılmakta, kültürel bir vurgu niteliği taşımamaktadır.

⁷ Gellner'in metninde feodalite ifadesi geçmemekte bunun yerine tarım toplumu gibi son derece dar ve tartışmalı bir kavram kullanılmaktadır. Çünkü, tarım toplumu sadece feodaliteye özgü değildir. Ancak, Gellner'in tarım toplumunun nitelikleri olarak saptadıklarından bazıları olgusal olarak feodaliteye de denk düşüğünden, olgusal denklikten dolayı bu kavramla birlikte kullanılmıştır.

dan, üretim alanının parçalı niteliği ile feodal toplumsallık arasında koşutluk ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, işgücü hareketsizliği bir kısım Marxist okul tarafından feodalite ekonomi-dışı zor temelinde açıklandığından, bunun varlığına dayandırılmaktadır. Ancak kısaca belirtmek gerekir ki, bu üretim yapısında, sadece ve mutlak olarak artığa el koymanın zora dayalı olması üretim biçimine ana karakteristiğini vermeye yetmemektedir. Serfin artık emeği zor yoluyla denetim altına alınmamış olsa dahi, feodalite geçimlik niteliğini kaybetmeyecek dolayısıyla da toprak ve emeğin göreceli dengesine dayalı ekonomik içeriği farklılaşmayacaktır.

Feodalitede, mekânsal sınırların belirgin olmaması (Billig, 1997: 20), siyasal ve kültürel sınırların örtüşmemesini sağlayarak, okur-yazar olan yönetici tabakanın kendi kültürelliğini yaymak yerine bunu kendinden aşağı olanlardan bir ayrıcalık unsuru (Gellner, 2006: 83, 84, 89) olarak konumlandırmalarına yol açmıştır. Bu durum, dilsel farklılaşmanın bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Nitekim 18.yy'a kadar Bohemya'da Çekçe köylülerin dili olmasına karşılık, soylular Almanca konuşmuştur (Anderson, 2007: 89). Yine, Prusya'da halk aşağı Almanca konuşurken, yüksek Almanca ikinci dil olarak öğrenilmiştir (Billig, 1997: 33). Norman fethi öncesinde İngiltere[de] (coğrafi alanında) saray dili Anglo - saksonca iken, 1220-1350'de Norman Fransızcası etkili olmuş, daha sonra bu ikisinin kaynaşması ile erken İngilizce doğarak 1362'de saray dili olarak benimsenmiştir. Latincenin yoz biçimi olan Fransızca ise, 1539'da daha çok mahkemelerde kullanılan bir dil olmuştur (Anderson, 2007: 56, 57). Mekansal sınırlardaki belirsizlik, halkın konuştuğu sözel diller ile soyluların konuştuğu dil farklılaşmasıyla somutlaşmıştır. Bu somutlaşma, feodalitede, bugün Fransa ve İngiltere olarak bilinen yerlerde yaşayanların, kendilerini Fransız ya da İngiliz olarak düşünmemelerinin oluşmasına olanak sağlamıştır (Billig, 1997: 21). Dolayısıyla, kültürcü-romantik yaklaşımlarda iddia edilen, insanın ayırt edici karakteristiği olarak etniklik, feodalitede bile bu niteliğiyle varlık kazanamamıştır. Nitekim, insanın doğayla kurmuş olduğu ilişki kapsamında oluşsalığının bir somutluğu olarak üretim, toplumsallığın ve buna bağlı olarak biçimlenen kültürün içeriğini oluşturmuştur.

Bilindiği gibi, Anthony Smith'de, "tarım toplumunun" ekonomik ilişkileri ve iktidar yapısının ulusların ortaya çıkışına engel olduğu görüşüne katılmakta ve kültürün üst sınıfların ayrıcalıklarını korumak için katmanlaştırıcı bir rol oynadığını; elit kültürün alt tabakalara yayılmadığını kabul etmektedir. Ancak daha temel olarak, Smith, *ethnie*'nin aristokratik devlette sınıf konumlarına bağlı olduğunu ve antikitede ve ortaçağda ulusların değil etnilerin olduğunu, milliyet olmadığını, milliyetçilik yerine ise etnisizmin bulunduğunu iddia etmektedir. (Smith, 2002: 101, 110, 111, 125). Smith, feodalitede etniklik ile sınıfsallık arasında bağ kurmasına karşın, modern toplumda ulus ile sınıf arasında bu tür bir doğrudan ilişki kurmamaktadır. Oysa ki feodalitede, her şeyden önce, köylülerin

somut bilinçleri, köyle ilgili bir kimliktir (Billig, 1997: 62). Dolayısıyla, etnik olan, sadece yaşanılan kültür düzleminde bir gerçeklik olarak var olmuştur. Smith'in iddia ettiği etnisizm, hem yönetici hem de alt sınıflar bakımından oluşabilirliği maddi olarak güç bir olgudur. Çünkü, aristokratik sınıf bakımından konuya yaklaşıldığında, aynı hanedanlığın üyeleri sık sık farklı hatta bazen de rakip devletleri yönetmişlerdir. Bourbonlar, Fransa (coğrafi alanını) ve İspanyayı; Hohenzollernler, Prusya ve Rusyayı; Hanoverler, İskoçya, İngiltere, Galler ve İrlandayı; Romanoflar, Letonya, Almanya, Rusya ve Finleri; Habsburglar, Macarlar, Hırvatlar, Slovaklar ve İtalyayı yönetmişlerdir. Yine, 11.yy'dan beri İngiltereyi, İngiliz olan hanedanlar yönetmemiş; Normanlar (Plantegenetler), Galliler (Tudorlar), İskoçlar (Stuartlar), Hollandalılar (Orangelar) ve Almanlar (Hannover) yönetmiştir (Anderson, 2007: 99). Tüm bu örneklerde, feodalitede egemen sınıf farklı "etnik" temellere dayanmasına karşılık, "etnikliğin" hakimiyet bakımından temel belirleyici olmadığı, aristokratik sınıfın kendi iç sınıfsal dayanışmasının daha baskın olduğu açık bir biçimde ortaya konulmaktadır. Ancak, Smith, tüm açıklamalarındaki çelişkileri kendi kavramı olan yatay etniyi temellendirirken de ortaya koymuş ve aynı anda hem toplumsal olarak üst tabakayla sınırlanmış hem de komşu yatay etnilerin üst tabakalarıyla yakın bağlar kurmak üzere coğrafi olarak yayılma eğiliminde olduklarını belirterek (Smith, 2007: 90), aristokrasiyi etnik niteliğiyle tanımlamada ısrarını sürdürmüştür. Hatta Smith, Norman dükalığının yatay bir etni olduğunu, aristokrat ve yüksek din adamlarından oluştuğu örneğiyle de iddiasını desteklemektedir (Smith, 2007: 89, 90). Ancak, Normanlar'dan sonra (da), İngiltere'yi İngiliz olmayanlar yönetmiş, Normanlık veya İskoçluk, yönetici sınıf olmak için bir gereklilik olmamış, Normanlar, Norman olduklarından dolayı değil, aristokratik bir sınıf olmalarından ötürü yönetici tabaka konumunda olmuşlardır. Normanların ve diğer tüm aristokrasilerin ya da Smith'in ifadesiyle yatay etnilerin sahip olduğu iddia edilen yüksek kültür etnik bir içerik taşımaktan çok, bir sınıfın yaşayış tarzıdır. Gellner'in, "tarım toplumunda" olduğunu varsaydığı ve bir azınlık kültürü olduğunu belirttiği yüksek kültür (Gellner, 2006: 236) belli bir etninin kültürü olsaydı ayrıştırıcı bir nitelik olarak kullanılmazdı. Feodalitede, 1500'den önce basılan kitapların %77'sini oluşturan Latince, tüm Avrupa entelenjiyasının dili olmasına karşın, bu yaygınlık evrensel bir siyasal sisteme denk düşmemiş, Latincenin dinsel otoritesinin hiçbir zaman siyasal bir karşılığı olmamıştır (Anderson, 2007: 32, 56). Bu durum hem, işgücü hareketsizliğinin etkilediği mekânsal belirsizliği yansıtmakta hem de ayrıcalıklı üst sınıfın evrensel dili olan Latince-nin belli bir etnik temele dayandırılmayacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, yukarıda yapılan tartışmaların feodaliteler bakımından belli ayırt edici unsurlar hariç olmak üzere temelde farklılaşmayacağını da belirtmek gere-

kir. Nitekim, gerek parçalanmış hakimiyet⁸ (*divided sovereignty*) yapısıyla özgünlüğe sahip olan Batı Avrupa feodalizmi gerekse de merkezi hakimiyet yapısıyla artık ürüne el koyma sürecinin örgütlenmesindeki tali farklılıklarla belirginleşen Osmanlı feodalitesi, temel olarak, geçimlik üretime dayalı yapısal bir niteliğe sahip olduğundan, hem Osmanlı Devleti hem de erken kapitalist dönemdeki Fransa ve İspanya monarşileri örneği, feodalitenin merkezleşmiş olmasına rağmen, işgücü hareketliliği ve toprak/emek oranındaki (*land/labor ratio*) farklılaşmalar bakımından klasik feodaliteden bütüncül olarak ayrılmamaktadırlar. Bu konu, merkezleşme ve uluslaşma ilişkisi bakımından bir sonraki başlıkta daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kapitalizmde Piyasanın Bütünleşikliği ve Devletin Merkeziliğinin Koşutluğu

İlgili ana akım hatta eleştirel literatürde yaygın yapılan bir genelleme daha doğrusu bir basitleştirme, ulus-devlet dolayısıyla da uluslaşma ile merkezleşme arasında doğrudan kurulan ilişkinin merkezi monarşilerde temellendirilmesidir. Bu “analizlerde” temel kategori olarak alınan merkezleşme içi boşaltılmış bir kavram olarak kullanılmaktadır. Nitekim, bahsedilen literatürde, ulus-devletleşme sürecinin başlangıcı olarak özellikle Fransa örneği üzerinden Batı Avrupa’daki merkezi monarşiler alınmaktadır. Üstelik, İngiltere örneği, merkezi monarşi kapsamında değerlendirilerek, basitleştirmenin de ötesine geçilerek, İngiltere’de kapitalizmin varlığı ile Fransa’daki ulus-devletin varlığı birbirini tamamlayıcı tarihsel süreçler olarak alınıp, kapitalistleşme ile ulus-devletleşme ilişkisi iki farklı tarihsel olgu üzerinden kurulmaya çalışılmaktadır. Tüm bu tartışmalardaki temel sorun, erken-kapitalist-modern dönemin toplumsal bağlamı içinde tartışılmamasıdır. Daha temel olmak üzere ise, tarımsal kapitalizm olgusu ve tartışmalarının göz ardı edilmesidir.

Feodalitenin çöküş nedenleri bu yazının konusu olmamakla birlikte, 16.yy’da başlayan çözülüşün tek bir çizgide ilerlemediği daha temel olmak üzere, çözülüşün bir anda olmayıp var olan egemen üretim biçiminin tamamen ortadan kalkmadığı ve sınıfların iktidarlarını korumaya yönelik çabalarını sürdürdüğü, bu kapsamda olmak üzere, feodaliteden kapitalizme birden fazla geçişten bahsedilebileceği (Wood, 2012: 26) ve çözülmeye başlayan üretim biçiminin ve egemen sınıfların erken kapitalist dönem olarak adlandırılan süreç içinde, ya kent devletleri biçiminde ya da merkezi feodalite formunda varlığını ve iktidarlarını dönüştürerek sürdürdükleri buna karşılık İngiltere örneğinde, feodalitenin

⁸ Egemenlik kavramı yerine, *domination* karşılığı olmak üzere hakimiyet kavramını kullanmamızın nedeni, egemenliği tarihsel-bağlamsal bir kavram olarak aldığımızda, feodalitenin üretim ve siyasal yapısı gereği egemenlik kavram ve olgusunun tarih-üstü konumda kalacağı endişesidir. Üstelik bu endişemiz, sadece feodalite bakımından değil, erken kapitalist-modern dönemdeki merkezi monarşilerin konumu bakımından da geçerlidir.

ara formlarla varlığını sürdürmediği, üretimde tarımsal zeminde olmak üzere başlayan dönüşümün kapitalizme ilk geçiş olarak tarihsel özgünlük niteliği kazandığı (Wood, 2012: 25, 29, 32) saptamaları yapılabilir.

Tüm feodal ekonomilerin yapısal sınırlılığı olan uzun dönemde üretkenliğin azalması eğilimi karşısında, konumlarını ve gelirlerini korumak isteyen toprak sahibi aristokrasi İngiltere’de köylülerin yeniden-serfleştirilmesi (*re-enserfing*) konusunda başarılı olamamışlardır (Brenner, 1987: 84). Bu süreç, toprak sahibi aristokrasi, kiracı çiftçi (*tenant*) ve ücretli köylü arasında sözleşmeye dayalı yeni mülkiyet ilişkileri ortaya çıkarmıştır. Köylülerin temel tüketim mallarını satın almak zorunda kalmaları (Wood, 1998: 11, 14) bir başka ifadeyle geçimlik üretimin ortadan kalkmaya başlamasıyla birlikte işgücü hareketsizliği süreç dahilinde işgücü hareketliliğine dönüşmüş, feodalitedeki *dominiuma* dayalı siyasal egemenliğin bir tür simgesi olan yargılama hakkı da (*jurisdiction*) aşınmaya ve ortadan kalkmaya başlamıştır.

Bu süreç İngiltere’de üretimin yapısal niteliğinin dönüşmesi biçiminde önce kırsal alanda ortaya çıkmıştır. Nitekim, feodalite geçimlik üretime dayalı bir ekonomiyken, kapitalizme geçişin ve üretimin bütüncül ve niteliksel farklılaşması ancak geçimselliğin koşullarının ortadan kalkmasıyla olanaklı olabilecektir. İşgücü hareketliliği ve ücret olgusunun oluşmasında, gerek köylü işgücünün gerekse de toprak sahibi ve kiracı çiftçilerin geçim araçlarına piyasa aracılığıyla ulaşmak zorunda kalmaları temel etken olmuştur (Wood, 1998: 12). Ancak belirtmek gerekir ki burada kastedilen piyasa, daha önceden bütün olup sonradan birleşen küçük pazarların niceliksel bir toplamını ifade etmemektedir. Yine, piyasa, uzun mesafeye dayalı dış ticaret kapsamında gelişen ve lüks mal odaklı sınırlı bir pazarı da ifade etmemektedir. Çünkü, kapitalizm yeni ve farklı bir üretim biçimi olarak hem üretici güçler hem de mülkiyet ilişkileri bakımından niteliksel bir farklılaşmayı içermektedir. Bundan dolayı, kapitalizmde oluşan piyasayı, basitçe dış mal pazarlarının genişlemesi veya iç küçük pazarların bir toplamı olarak almak olgusal gerçeklik bakımından tartışmalı olacaktır.

Kapitalizmde piyasa bütünlüklük bir nitelik taşıır. Bu bütünlüklüğün üç boyutu vardır. Bunlardan ilki, işgücünün hareketliliğidir. Bu süreç, kimi literatürde, ortaya çıkış koşulları tartışılmadan basitleştirilerek çitleme (*enclosure*) olgusuna dayandırılırken kimisinde ise, ticaretin çözücü etkisine vurgu yapılarak açıklanmaktadır. Bu konu kapsamımız dışında olduğundan ayrıntıya girilmeyecektir ancak belirtmek gerekir ki, işgücü hareketliliği, temel tüketim mallarının metalaşmasıyla birlikte ortaya çıkmış ve koşut olarak işgücü emeğinin metalaşması gerçekleşmiştir. Kapitalist piyasanın bütünlüklük niteliğinin ikinci boyutu ise, meta dolaşımı ya da aynı anlama gelmek üzere metalaşmadır. Üretimin ücretli emek temelinde gerçekleştirildiği bir üretim yapısında mallar meta niteliğini kazanmış, dönüşen üretim mekanı meta hareketliliği ile ya da yine aynı anlama gelmek üzere metalaşmak için olarak hareketliliği taşıdığından, niteliksel bir

farklılığı oluşturmuştur. Üçüncü boyut ise, para sermayenin dolaşımsallığı ya da hareketliliğidir. İşgücü ve meta hareketliliğinin oluşturduğu değerle ortaya çıkan para sermaye, yeniden yatırım (*re-investment*) için zemin oluşturmuş sonraki aşamalarda ise, kendi “değer” olan bir özellik kazanmıştır.

16.yy.’dan itibaren İngiltere’de (hala coğrafi alan) biçimlenmeye başlayan bütünleşik piyasada, işgücü, mal ve sermaye yapısında niteliksel dönüşüm oluşmuş ve bu dönüşüm siyasi yapıları da etkilemiştir. İngiltere’de piyasanın, işgücü, meta ve sermaye hareketliliğine bağlı ayırıcı niteliği, kendiliğinden-merkezileşme (*self-centralization*) olgusunu oluşturmuştur (Brenner, 1987: 88, 89). Kendiliğinden-merkezileşme, temel olarak, kral ve parlamento ortaklığına (*crown in parliament*) dayalı bir yapıdır. Ancak, bu yapı, Batı Avrupa monarşileri gibi hem mutlakçı değildir hem de feodal rantın merkezi düzeyde yeniden paylaşılması üzerine kurulmamıştır. İngiltere’de dönüşen üretim yapısıyla birlikte oluşan bütünleşik piyasa, İngiltere coğrafi alanını daha doğrusu mekanını da dönüştürmüş, salt zora veya feodal sınıfların ittifakına dayalı bir bütünleşik mekandan çok, piyasaya dayalı üretimin bütünleştirdiği bir mekan olarak yapılanmıştır. Dolayısıyla da, dönüşen ve oluşan İngiliz devletinin siyasal sınırları temel olarak ekonomik dönüşümle ortaya çıkan bütüncül piyasa zemininde biçimlenmiştir. Bundan dolayıdır ki, İspanya ve Fransız merkezi feodaliteleri ya da ana akım literatürdeki adlandırmayla mutlak monarşilerindeki merkezileşme ve buna bağlı bütünleşiklik, ekonomi-dışı zorla artık-ürüne el konulma sürecinin görece olarak tekleşmesinden başka bir anlam taşımamaktadır.

Kendiliğinden-merkezileşme sürecinin de üç boyutu vardır. Bunlardan ilki olan merkezileşme, ilgili literatürde basitleştirilerek kavramlaştırıldığı gibi salt bir zor/güç yoğunlaşması değildir. Bu kavramlaştırma yukarıda belirtilen erken-kapitalist/modern dönem monarşilerinin hem bir niteliği hem de eksik yorumlanan bir niteliğidir. Buna karşılık, İngiltere’de merkezileşme her şeyden önce, aristokrat sınıfın kapitalistleşmiş belli bir kesimi ile kapitalist burjuvazinin ortaklığında somutlaşmış dolayısıyla bir sınıf ittifakı olarak içeriklenmiştir. Bu sınıf ittifakı, piyasanın bütünleşikliği temelinde şekillendiğinden, merkezileşme üretimin bağımlı bir değişkeni olarak, İspanya ve Fransız monarşilerinde olduğu gibi, eski üretim yapısının form değiştirilerek devam ettirilmesi anlamını ve yapısal zorunluluğunu taşımamaktadır. Dolayısıyla, oluşumsal olarak İngiltere örneğinde kapitalist merkezileşme, sadece zor/güç yoğunlaşması değil, işgücü-meta-sermaye hareketliliğine dayalı üretim yapısının ve mekanının tamamlayıcı bir unsurudur. Kendiliğinden-merkezileşmenin ikinci boyutu ise, hukuk yoluyla dolaşımın kolaylaştırılması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. İngiltere’de hem Lordlar Kamarasında bir komisyon biçiminde temyiz merciinin oluşması hem de Kraliyet Mahkemelerinin varlığı (Akbulut, 2007: 282, 286), bütünleşik piyasayla oluşan yeni mekanda, işgücü, meta ve sermaye akışkanlığının tek hukuk

aracılığıyla sağlanması zorunluluğunun bir somutluğudur.⁹ Dolayısıyla, İngiltere’de (sonra tüm kapitalizmlerde) tek hukuk piyasada dolaşımın sürekliliğini sağladığından dolayı merkezileşmenin bir parçası daha doğrusu kapitalizm kapsamında ve ona özgü merkezileşmenin içsel bir unsurudur.¹⁰ Son boyut ise, uluslaşmadır. Uluslaşma, temelde, mekanın siyasal olarak homojenleştirilmesi sürecidir. Bu, kişilik-dışı (*non-personal*) bir değer sisteminin oluşması ve oluşturulması ile bu değer sistemine siyasal bir anlam kazandırılmasını kapsar. Bu konuyu sonraki başlıkta ayrıntılı olarak ele alacağız.

Görüldüğü gibi, İngiliz merkezileşmesi tipik bir Batı Avrupa monarşik yapılanması biçiminde olmamış, kapitalizmin oluşumu ve gelişimi kapsamında bir içerik kazanmıştır. Nitekim bu kapsam, daha sonra kapitalistleşmeyle birlikte bahsi geçen ülkeler bakımından da geçerli bir nitelik olmuştur. Sonuç olarak, kapitalist merkezileşme, kapitalist piyasada dolaşımın sürekliliği ve bir değer sistemi olarak kişilik-dışılığın yeniden üretileceği homojen bir mekan oluşturmaya yönelik kapitalist sınıfın siyasal birliğinin bir somutluğudur.

Mekanın Siyasal Olarak Homojenleştirilmesi Olarak Uluslaşma

İngiltere, mekanın üretimin dönüşmesiyle birlikte bütünleşik bir nitelik kazandığı ve buna bağlı merkezileşmenin biçimlendirdiği özgün bir tarihselliktir. Bu tarihsellik aynı zamanda uluslaşma sürecine de denk düşmektedir. Ancak, İngilizler 16.yy’da kendi kendilerine bir ulus devlet edindiklerinden dolayı milliyetçi bir doktrin veya harekete gereksinimleri olmamıştır (Birch, 2002: 22). Bunun en önemli nedeni, 19.yy’a gelinceye kadar, İngiltere dışında bir uluslaşma örneği olmadığından, başka bir ulusa dönük ayırıcı bir kimliği savunmak da gerekmemiştir.¹¹ Bununla birlikte bu durum, literatürde, İngiltere’nin uluslaşma ve ulus-devlet bakımından ilk örnek olarak değerlendirilmemesi gibi tartışmalı yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslaşma ile milliyetçiliğin bir-biri yerine kullanılmasından kaynaklanan bu eksik yorum, uluslaşma ve ulus-devlet bakımından Fransa örneğinin öne çıkarılmasını gerektirmiştir. Fransa ve Fransız Devrimi örneği, milliyetçiliğin ortaya çıkması ve bir hareket olarak yaygınlaşması bakımından bir tarihselliği temsil etmektedir. İngiltere’de hem kapitalizmin oluşumunda hem de devletin biçimlenmesi aşamalarında milliyetçilik olgusu öne çıkmamış ancak uluslaşma bir olgu olarak kapitalistleşmeyle birlikte ortaya çıkarak, İngiltere ilk ulus devlet olma niteliğini bu anlamda elde etmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Fransa’daki bu tarihselliğin belirtilen içerikte oluşmasında, Avrupa’da iktidarını yitiren aristokratik sınıf ve bu sınıfın ittifaklarına karşılık milliyetçiliğin kullanılmasının gerekmesi gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bunlar, uluslaşma olgusunun ulus ve milliyetçi-

⁹ Bugün İngiltere’de genel amaçlı bölgesel yönetimlerin kurulması önerilmektedir (Hulst, 2005: 116,118).

¹⁰ “Hukuk, mülkiyet hakkını koruyarak, ekonomik aktiviteyi hızlandırır”, (Milhaupt ve Pistor, 2008: 6).

¹¹ “Kapitalist devlet, bir dünya devletler sisteminde ulus-devlet formu alır” (Holloway, 1994: 122).

lik tartışmalarında gerekli bir ayırt edici tarihsel-olgusal zemin olduğunu/olması gerektiğini kanıtlamaktadır.

İngiltere örneğinde, uluslaşma maddi koşullarıyla birlikte ortaya çıkmıştır.¹² Nitekim, işgücü hareketliliği, statik olan toplumsal yapıyı dönüştürmüş ve yeni bir değer ve ilişki çerçevesi ortaya çıkarmıştır. Bu değer ve ilişki çerçevesi, doğrudan doğruya etnik ve dinsel temellere dayalı bir toplumsal yapıdan çok, bunları içermeyen kişilik-dışı, modern toplum ve kültürü temsil etmektedir. Kişilik-dışı yapı, kapitalizmin oluşumsallığında biçimlenmiştir. Bütünleşik piyasa, işgücü-meta-sermaye hareketliliği kapsamında, birincil kurumların yüz yüze ilişkiye dayalı toplumsal temelini zayıflatmıştır. Nitekim, işgücü hareketliliği, “yerel”¹³ toplulukların toplumsal bağlarının sınırlarını kırmıştır. Piyasa, ulaşım ve kitle iletişimi, değerleri standartlaştırmıştır. İşgücü hareketliliği sonucunda, kırsal alandaki sosyal topluluklar yıpranmıştır. Çünkü, hareketlilik sonucu kırsal nüfus ulusal toplum tarafından emilmiştir (Birch, 2002: 10, 36). İşgücü-meta-sermaye hareketliliği, üretimdeki dönüşümü oluşturmanın yanında, meta dolaşımının bir zorunluluğu olarak dolaşım alanında da, özellikle başlangıçta demiryolları ve telgrafla birlikte daha sonra kara ve havayollarıyla toplumsal bütünleşmeyi sağlamıştır. Örnek olarak Almanya’nın bir “hometown society” olarak algılanmasında, Alman demiryollarının katkısı büyük olmuştur (James, 1996: 57, 64, 65). Dolayısıyla, kapitalizm sadece bütünleşik piyasayla belirginleşen bir olgu olmanın yanında aynı zamanda piyasanın niteliksel farklılığı kapsamında yeni toplumsal ilişkileri de ifade eden bir içerik taşımaktadır. Uluslaşma olgusu bunun en tipik somutluğudur. Çünkü, uluslaşma, bütünleşik piyasanın bir tamamlayıcısı olarak, yeni toplumsallığın oluşturucusudur. Kapitalist piyasanın bütünleştirici niteliği, siyasal alana merkezileşme olarak yansırken toplumsal alana homojen, kişilik-dışı değer ve ilişki biçimlerinin oluşması olarak yansımıştır. Genel olarak toplumsal hareketliliğin varolan geleneksel ilişki sistemini çözmediğini iddia etmek zordur. Ortaya çıkan yeni durumun bir dönüşüme bağlı değişimi somutlaştırdığı da gerçektir. Bu yeni yapının dinamikleri, verili, kültürel sabiteler değil, üretimin ve buna bağlı mülkiyet ilişkilerinin dönüşmesidir. Dolayısıyla, uluslaşma, geçimlik bir üretim biçiminin oluşturduğu gündelik ve söze dayalı bir iletişim ve yaşanılan yer odaklı kimliğe dayalı toplumsallaşmanın yerine yapay bir soyut mekan üzerine kurulu yeni kimlik ve kişilik-dışı değere dayalı bir ilişki sisteminin adıdır. Böylece, ulus, toplumsal ilişkilerin genişleme baskısı altında biçimlenen maddi bir soyut topluluktur. Yukarıda ele alınan süreçler, ulusun, kendisi için bir sınıf gibi, maddi süreçler aracılığıyla yapılandığını göstermektedir (James, 1996: 48, 105).

¹² Wood, kapitalizmin ortaya çıkışı ile ulus-devletin oluşmasının bağlantılı olduğunu iddia etmektedir (Wood, 1999: 2).

¹³ Yerel kavramını, tarihsel-bağlamsal olarak olgusal denk düşmezlikten ötürü tırnak içine aldık.

Uluslaşmanın kendi içinde üç boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, mekan ve mekanın siyasal olarak homojenleştirilmesidir. Uluslaşma ile birlikte, kapitalizmin işgücü-meta-sermaye hareketliliği temelinde dönüştürdüğü mekan, tüm diğer üretim biçimlerinden farklı bir niteliğe sahip olmuştur. Bu farklı nitelik, somut gereksinmelere dayanan ancak somut bir zemine oturmayan, niceliksel olarak soyut bir mekan olmak biçiminde oluşmuştur. Niceliksel olarak soyut mekan, piyasa gereksinimleri kapsamında siyasal olarak homojenleştirilmiş bir mekan bir başka ifadeyle de ulusal mekan olarak görünüm kazanmıştır. Bu mekanın nicelliği, sermaye birikimi kapsamında ölçülebilir amaçlar bakımından içerik kazanmaktadır. Kapitalist toplumun mekanı, ölçülebilir amaç odağında, somut bir zeminden çok, yapay ve soyut bir boyutta yapılandırılmıştır. Mekanın soyutluğu, üretim temelindeki somutluğun dolaşımıyla birlikte siyasal bir zorunluluk olarak homojenliğin gerekliliği olarak öne çıkar (Akbulut, 2013: 1). Böylece, uluslaşma, genişleyen bir kapitalizm için siyasal çerçeve olmuştur (Townshend, 1996: 41). Mekanın siyasallığı (Akbulut, 2011: 25) büyük ölçüde devletin varlığına dayandırılmaktadır. Nitekim devlet mekan üzerinde, sınırları kontrol ederek insan hareketliliğini düzenlemektedir (Stilz, 2011: 573). Ancak, konunun alt başlıklarda ele alınacak olan bir başka yönü de, kişilik-dışı ilişki ve değer sistemine dayalı bir kültür olan modernizmin, uluslaşma yoluyla siyasallaşması, baskın kültür olarak konumlandırılmasıdır.

Uluslaşmanın ikinci boyutu ise, ulusun etnik olmayan kültürel yapısıdır. Bilindiği gibi, kültürcü-romantik ulus kuramcılarında olan Anthony Smith, devletin egemen kültürünün çekirdek etninin kültürü olduğunu; modern etninin kendi kollektif geçmişlerini yeniden keşfettiklerini ancak etnik bir özleri yoksa da bunu yeniden icat ettiklerini (Smith, 2002: 183, 230, 270) ve etnik bir köken olmadan ulus olma sürecinin yarım kalacağını (Smith, 2007: 73) iddia etmektedir. Smith'in savlarının temeli büyük ölçüde çekirdek etni kavramına dayanmaktadır. Smith, feodalitede, aristokrasinin yüksek kültürünü de etnik bir temele dayandırarak açıklamaya çalışmış ancak aristokratik sınıf içi dayanışma unsurlarını ve bunun yansıması olan bir yaşayış tarzının somutluğunu dikkate almamıştı. Aynı durum, kapitalist toplumda, ulusun çekirdek etni temelinde ve baskın etninin kültürünün tüm topluma daha doğrusu diğer etnilere dayatılması olarak yorumlamasında da görülür. Üstelik Smith bu durumu, yoğun ve bütüncüleyici olan etninin diğer toplumsal tabaka ve sınıflara yayılma eğilimi göstermesi, farklı sınıfların ortak kültür etrafında bir araya gelmeleri biçiminde dikey etni kavramıyla açıklamaktadır (Smith, 2007: 90). Yine literatürde, ulus-devletin temel niteliğini çeşitli ulusların kültürel olarak asimilasyonu olarak açıklanmakta (Guibernau, 2000: 17) ve ulusal bütünlüşme¹⁴ de tek bir homojen dil ve kültür

¹⁴ Ulusal bütünlüşmesinin dört adımdan oluştuğu belirtilmektedir. Bunlar: 1. Ulusal kimliğin sembollerini oluşturmak (bayrak, marş gibi.), 2. Tüm yurttaşlara aynı hukuku uygulamak ve toplumun çeşitli kesimlerinin temsil edildiği ulusal siyasal kurumlar oluşturmak, 3. Eğitim sistemi oluşturmak, 4. Ulusal övünç (*natio-*

sisteminde etnik grupların yine asimilasyonu olarak tanımlanmaktadır (Guibernau, 1996: 125).

Uluslaşmada etnik çekirdek olarak kabul edilen kurucu güç bütünlük piyasa üretilen değeri kullanan kapitalisttir. Çünkü, uluslaşmanın birleştirici sembolleri bu sınıf için ortak değer sistemi yaratmıştır. Uluslaşma, geniş “orta sınıflar”¹⁵ için de başvurulabilir bütünleştirici formlar sunmuştur. “Orta sınıf”¹⁶ kolektif olarak kendini *patriotik* sınıf kabul ettiğinden dolayı, ulus ve “orta sınıflar” arasında *symbiotik* bir ilişki oluşmuştur (Day ve Thompson, 2004: 31). Dolayısıyla, başta ulusal-tek dil olmak üzere, dayatılan çekirdek bir etninin kültürü değil, kapitalistleşmenin doğal sonucu olarak ortaya çıkan uluslaşma ile belirginleşen kişilik-dışı değer ve ilişki sistemine dayanan modern kültürdür. Bu kapsamda olmak üzere, uluslaşma sürecinde bir asimilasyondan bahsedilecekse bunun ancak modernleşmenin bir dayatma olarak kullanılmış olduğudur. Dolayısıyla, sorun çekirdek etni ve diğer etnikler arası bir çatışma olarak görülmesine karşılık gerçekte kapitalist-modern toplum kültürünün geleneksel yaşam biçimlerini tasfiyesidir. Nitekim, kapitalist-modern toplum yapısında, birincil ilişkilere dayalı etnik ve dinsel kültürel yapıların varlığı, bütünlük piyasanın bir zorunluluğu olarak homojen siyasal mekanın oluşmasıyla/oluşturulmasıyla ters yönlü ilişkilidir. Küresel kapitalist döneme kadar, etnik ve dinsel unsurlar “çekirdek etni” için bir rekabet unsuru olmaktan çok, dolaşımın sürekliliğini engelleyen bir piyasa bozucu olarak konumlandırılmışlardır. Yine, Hobsbawm’ın milliyetlerin ulus olarak kabul edilebilmeleri için öngördüğü üç ölçütten biri olan,¹⁷ yazılı bir ulusal edebi ve yönetsel anadile sahip yerleşik kültürel elitin varlığı da (Hobsbawm, 2006: 55), sorunun bir etnik öz olmaktan çok, egemen sınıfların yaşam biçimi olarak oluşturdukları kültüreliliğin tüm topluma yayılması olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak, Smith ve diğer kültürücü yaklaşımı savunanlar, modernleşmenin sonuçlarını geriye dönük olarak yorumladıklarından, etnik grupların modern ulus-devlet yapılanmasıyla birlikte “ötekileştirilip” asimile edildiklerini iddia etmişlerdir (Guibernau, 2000: 17). Bu konu, özellikle Batı kapitalizmi dışındaki ülkeler bakımından iddia edilen kimi nitelikleri taşısa da, kapitalistleşme uluslaşma ilişkisi bakımından ciddi soru işaretleri barındırmaktadır.

nal pride) biçimleri oluşturmak. Yine literatürde, ulusal bütünlüğün bu kez üç kalıbı olduğundan söz edilmektedir. Bunlar; 1. Periferi topluluğun büyük toplumla asimile edilmesi. Bu kalıpta, periferi topluluk, edinmiş olduğu değer ve gelenekleri kaybeder. 2. Periferi topluluk, geniş topluluk içinde eritilir. ABD’ye göç edenlerin yeni ABD kimliği edinmeleri buna örnek verilebilir. 3. Periferi topluluğun kültürel farklılığı kalarak geniş toplumun bir parçası olur. Kırsal Welsh dilinin varlığını koruması gibi (Birch, 2002: 9, 49).

¹⁵ Orta sınıf kavramı, genel olarak ana akım literatürde kullanılan ve statü yönü baskın bir kavramlaştırma olduğundan tınak içine alınmıştır.

¹⁶ Nitekim, Carr, 19.yy. milliyetçiliğinin taşıyıcısının “orta sınıflar” olduğunu belirtmektedir (Carr, 2007: 23).

¹⁷ Diğer ikisi ise, ulusun mevcut devletle tarihsel bir bağının olması ve kanıtlanmış fetih yeteneğidir (Hobsbawm, 2006: 55).

Merkez kapitalist ülkeler dışındaki bağımlı, yarı-çevre, çevre, gelişmekte olan, az gelişmiş gibi farklı adlandırmalar yapılan ülkeler bakımından sorun milliyetçi hareketler bakımından açıklanabilir. Milliyetçilik bu yazının doğrudan konusunu oluşturmadığından sorun ayrıntılı olarak ele alınmayacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, yukarıda açıkladığımız kapitalizm ve uluslaşmaya ilişkin süreçler büyük ölçüde İngiltere örneğinin tarihsel özgünlüğü ile Batı Avrupa kapitalizmleri bakımından olgusal gerçekliklerdir. Merkez kapitalizm dışındaki yerler bakımından ise, doğrudan doğruya bir uluslaşma sürecinden bahsedilmesi zordur. Bu yerlerde, bütünleşik piyasanın yokluğu ya da tam oluşmamış olması da, uluslaşmayı bir milliyetçi forma büründürüp, indirgemekte hatta Anthony Smith bile bu farklılıktan yola çıkarak, ulus kavramını etnik ulus, teritoryal ulus olarak ikiye ayırmış, teritoryal ulusu temsil eden batı modelinde halkın ortak yasa ve kurumlara tabi siyasi topluluk olarak görüldüğünü, etnik modelde ise, hukukun yerini yerli kültür, dil ve adetlerin aldığını (Smith, 2007: 29) iddia etmesine yol açmıştır.¹⁸ Ancak, bu yorum, bağımlı ülkelerin, kapitalist ekonomiyle yapısal bağımlılık ilişkileri kapsamında, ya yarı-kapitalist-yarı-feodal, ya yarı-feodal-yarı-sömürge ya da sömürge veya yeni-sömürge niteliklerini dikkate almaksızın yapıldığından, bu yerlerde, kültürün, kapitalist bağımlılık ilişkileri kapsamında bir sabite olduğunu görmek yerine kültürün özsel bir nitelik taşıdığını iddia etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, Avustralya'dan bağımsızlığını elde eden bir eski sömürge olan ve 800 farklı dilin konuşulduğu Papua Yeni Gine'de, bağımsızlığından beri etniklik sınırlı bir rol oynamış, çatışmalarda temel neden maden gelirleri olmuştur. Papua Yeni Gine'deki adalardan biri olan ve 25 ayrı dilin konuşulduğu, nüfusun % 4'ünü oluşturan Boungainville'de milliyetçi bir hareket başlatılmıştır. Ancak, bu hareketin nedeni, etnik bir öz mücadelesinden çok, dünyanın en geniş bakır ve altın madenlerinden biri olan Boungainville Copper Ltd, gelirlerinden az pay aldıklarını ileri sürmeleridir. Bu hareket kısmen başarılı olmasına karşılık, Papua Yeni Gine'de, küçük adalar, geniş devletin parçası olarak kalmalarını bir ekonomik avantaj olarak değerlendirmişlerdir (Ghai ve Regan, 2006: 590-592, 596, 601, 602).

Konuyu ve sorunu örneklendirmek bakımından, merkez kapitalist ülke içi bir örnek olarak da İskoçya verilebilir. Nitekim, İskoçya, İskoçların büyük çoğunluğunun İngiltere ile birlik olmanın kendileri için avantajlı olacağını düşünmeleri gerekçesiyle İngiltere ile 1707'de, gönüllü olarak birleşmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki, İskoçların kuzey ve batı bölgelerinde yaşayanlar İrlanda; güney ve doğu bölgelerindekiler Anglo-saxon kökenlidir. Dolayısıyla, İskoçya ho-

¹⁸ Smith, tüm ulusların hem *teritoryal* hem de etnik unsurları yansıttığını da eklemektedir (Smith, 2002: 194).

mojen bir “etnik” kültürü yansıtmamaktadır. Birleşme sonrasında, İskoçlar geniş İngiliz piyasasına sermaye ve emeğin serbest hareketliliğinden yararlanarak katılmışlardır. İskoç milliyetçiliği ise, ilk olarak 1928’de kurulan İskoç Milliyetçi Partisi (*The National Party of Scotland-SNP*) ile belirginleşmiş ancak 1970’li yıllarda belli bir başarı elde edebilmiştir. 1970’lerde hem İşçi Partisinin zayıflaması ve İskoçya’da işsizlik oranlarının İngiltere’nin iki katına çıkması hem de kuzey denizinde İskoç kıyılarında bulunan petrole İngiliz hükümetinin el koyması İskoç milliyetçiliğinin yükselmesinde etkili olmuştur (Birch, 2002: 77, 78, 82, 83, 86-88, 91, 92). İskoçya örneği, hem bir bütün olarak İskoç kültürünün hem de kendi içinde kültürel “etnik” farklılıkların, daha geniş bir piyasa ile bütünleşmesinde etkili olmadığı ya da engel olmadığını ve aynı zamanda kültürel saiklerle tanımlanan milliyetçiliğinin yükselişinde yine kültür dışı etmenlerin etkili olduğunu ortaya koyarak, uluslaşma sürecindeki homojenleştirmenin üretime dayalı niteliğini kanıtlamaktadır.

Tüm bunlarla birlikte belirtmek gerekir ki, kapitalizm (ve modernite) öncesi toplum yapılarında, etniklik bir siyasal gerçeklik olarak varlık kazanmamıştır. Maddi bir zeminde kültürel yaşam biçimi olarak etniklik var olmasına karşılık feodalitenin yapısal niteliklerinden dolayı bir tanımlayıcı ve ayırt edici kimlik olarak da kullanılamamıştır. Dolayısıyla, etnik olanın siyasal hatta kültürel bir varlık olarak öne çıkması kapitalist toplumla birlikte gerçekleşmiştir. Bu ise milliyetçilikle birlikte güdümlü bir hareket olarak somutlaşmış; kendiliğinden bir olgusalılık biçiminde ortaya çıkmamıştır. Ancak, özellikle Batı kapitalizmi açısından kişilik-dışı modern toplumun oluşması sürecinde zaten etnik kimliğe veya etnikliğe dayalı bir siyasal kimliğin bilinci olduğu varsayılmayacak olan genel kitleye, olmayan bir bilinç atfetmek ve bu kapsamda etnikliğe anlam yüklemek yönetsel olarak sorunludur. Kültürcü-romantik yaklaşımlarda, etnik olana kapitalizm (ve modernite) öncesinde olmayan bir bilinç atfedilerek, kapitalist (ve modern) dönemde bu niteliğinin yok edilmeye çalışıldığını iddia etmek, daha önce belirtildiği gibi modernizmin sonuçlarını geriye dönük olarak yorumlamaktan öte bir anlam taşımaz. Bu aynı zamanda, kapitalizm ile uluslaşma arasındaki maddi somutlukların görmezden gelinmesi veya üzerinin örtülmesi gibi farklı bir sonuç doğurulmasına da yol açmaktadır. Daha önemli olarak, toplumsal gerçekliğin bütüncül analizinde, kapitalizmi tanımlı ve verili “ekonomi” içine hapsederek, siyasal olan, toplumsal olan ve kültürel olanı soyut yapay kategoriler düzeyine düşürerek, yapay kategorileştirmelerle açıklanmaya çalışılan kapitalist toplumsal gerçeklik zemininde bir akıl yürütmenin epistemolojisi de “inşa” edilmektedir.

Uluslaşmanın son boyutu ise, ulusal dildir. Bütünleşik piyasanın bir zorunluluğu olarak beliren uluslaşma, yeni ve yaygın değer sistemi üzerine kurulu bir toplumsallaşmayla birlikte ikincil kurumlarla kurumsallık kazanmıştır. Nitekim, kitlesel eğitim, birincil kurumların karakteristiği olan, dinsel ve etnik referans

yerine yine kişilik-dışı ilişki ve değer sisteminin öğretilebilirliği ve yaygınlaştırılmasıyla somutlaşmaktadır. İlgili literatürde, uluslaşmanın simgesi olarak ulusal dil gösterilmekte ve özellikle çekirdek “etni” dışındaki etnilerin baskılanması ve asimilasyonunun aracı olarak da kavramlaştırılmaktadır. Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, ulusal dil, hem kapitalist piyasada dolaşımın sürekliliği hem de mekanın homojenleştirilmesi bakımından işlevsel bir olgudur. Dolayısıyla, ulusal dili, maddi süreç dışı salt bir kültürel sabitenin dayatma aracı olarak değerlendirmek zordur. Çünkü, ulusal dil, bütünleşik bir mübadele ve iletişim alanı yaratır (Guibernau, 2007: 14). Nitekim, 19.yy’a kadar Fransızların çoğunun günümüz anlamında bir Fransızca konuşmaması (Calhoun, 2007: 66), Fransız Devrimi olduğunda, nüfusun sadece %12’sinin Fransızca konuşması, Paris merkezli olarak Fransızcanın kullanılması buna karşılık kuzey ve güney Fransa’da neredeyse hiç Fransızca konuşulmaması; yine 1860’da İtalyancayı gündelik konuşma dili olarak halkın %2.5’inin kullanıyor olması (Hobsbawm, 2006: 80, 81), ulusal dilin her zaman varolmuş bir sabite olmadığını, işgücü-meta-sermaye hareketliliği sonucunda ortaya çıkan yeni mekanın yeniden üretilmesi ve dolaşımın sürekliliğinin sağlanması bakımından tek-ulusal dilin ekonomik bir içeriğinin olduğunu göstermektedir.

Ulusal dil, kapitalizm-modernleşme bağlamında, bir etnik kültür dayatma aracı olmaktan çok, piyasada dolaşımın sağlanmasında ve mekanın homojenleştirilmesinde etkin bir unsur olduğundan, çift dilliliğin (*bilingualism*) işlem maliyetine neden olduğu (Liebich, 2003: 475) ileri sürülmektedir. Bu iddia, Kanada örneği üzerinden doğrulanabilir. Bilindiği gibi, Kanada 1867’den beri federal düzeyde iki dilli olmuştur. Federasyonun kurulduğu ilk yıllarda Fransız Kanada topluluğu dolayısıyla da Quebec halkı kurucu iki halktan biri olmuştur. Ancak, Kanada devleti bu iki dilli yapıyı uygulamada korumamış, Fransızca’yı konuşanlar, iş bulabilmek için İngilizce öğrenmek zorunda kalmışlardır (Birch, 2002: 66). Bu örnek, ulusal dilin bir etnik kültür dayatmasından çok, tek dilin dolaşımı kolaylaştırmaktan kaynaklı maliyet düşürücü etkisi bir başka ifadeyle de ekonomik bir dayatma aracı olduğunu göstermektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, çekirdek etni temelli kültür dayatması savı büyük ölçüde ulusal dilin niteliği ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Oysa ki, ulusal dile temel oluşturan fiilen konuşulan lehçelerden biri seçilerek standart ve homojenleştirilmiş bir dil icat edilmektedir (Hobsbawm, 2006: 73). Nitekim, ulusal dil, ulusal mekan gibi, yapay bir kurgudur. Seçilen lehçenin ait olduğu coğrafi yer ya da etnik topluluğun niteliğinin kültür dayatması oluşturması da tartışmalıdır. Nitekim, İngilizce ve Fransızca saray dili olarak gelişmiş, İtalyanca ve Türkçe okur-yazar elit kesimin kullandığı bir lehçe olmuştur. Erken modern Avrupa’da, kapitalist sınıf, elit Latince okuryazarlardan daha çok “yerel” anadilleri benimseyerek geniş pazar arayışını (Calhoun, 2007: 73), kültürle somutlaştırmıştır. Halk dilleri aynı zamanda, Latince ile rekabet eden iktidar dille-

ri olarak Hristiyanlığın hayali cemaatinin aşılmasına da katkıda bulunmuştur (Anderson, 2007: 58).

Günümüzde ise, yeni teknolojiler ve küreselleşmenin devletin tek kültür yaratma becerisini zayıflattığı (Guibernau, 2007: 27, 31); ulusal egemenliğin yeniden biçimlendirildiği, ulus-oluşturmadan (*nation-building*) devlet inşasına (*state-building*)¹⁹ geçildiği (Berger, 2006: 19); devletin artık piyasa için homojen bir ulusal mekan yaratmadığı, siyasi gücün yeniden organize olarak yeni bir form aldığı (Demirovic, 2011: 38, 39, 48) iddiaları karşısında uluslaşmanın kapitalizmle olan yapısal ilişkisi tartışmalı hale gelmektedir. Nitekim Poulantzas'da devlet ve ulus arasında uyumsuzluk olduğunu, ikisi arasındaki bağın tarihsel olarak olumsal (*contingent*) ve toplumsal mücadelelere bağlı olduğunu ileri sürmüştür (Demirovic, 2011: 51). Yine bir başka görüşe göre de, siyasal ve kültürel birimlerin çakışması modernizasyonun işlevsel bir zorunluluğu değildir, geçici geçerliliği olan bir ilişkidir (Liebich, 2003: 462).²⁰

Kapitalizm ve uluslaşma ilişkisi yukarıda da tartışıldığı gibi hem yapısal bir ilişki hem de etnik içerik taşımayan bir nitelik taşıdığından, küresel dönemde bahsedilen savların kurduğumuz ilişki bakımından geçerliliği tartışmalıdır. Ulus-devlete ve ulusal egemenliğe ilişkin öne sürülen savlar, ulusu etnik temelde yorumlayan kuramlar bakımında geçerli olabilir. Buna karşılık, uluslaşma, bütünlük piyasanın bir tamamlayıcısı olarak, bir yandan kişilik-dışı kültür zemininde mekânsal homojenliği gerçekleştirirken diğer yandan ulusal-tek dil ile dolaşımın sürekliliğini sağlamaktadır. Bu niteliklerden bazıları belli ölçüde devlete bağlı olsa da genel olarak piyasanın dönüşümü ile birlikte farklı görünlümlere bürünebilir. Nitekim, günümüzde, piyasanın ölçeği genişlemekte, meta piyasası bakımından TRIAD geçerli ölçek iken para piyasaları bakımından neredeyse tüm dünya ölçektir (Akbulut, 2013: 166, 167). Küresel dönemde, piyasanın bütünlük niteliği ortadan kalkmamakta tersine yoğunlaşmasındaki artışa koşut olarak genişlemektedir. Bu durum karşısında, yeni mekan, küresel tüketim kültürü kapsamında bir homojenleştirmeye (Guibernau, 2000: 23) somutlaşmaktadır. Bu yeni homojenleştirme formunda devletin konumu ise yeniden yapılandırılmış daha çok piyasaları bütünlük bir ara unsur olarak konumlandırılmıştır. Bu konumun bir yönü, küresel sermayenin serbest akışkanlığını korumak ve

¹⁹ Literatürde, Somali örneği temelinde *failed state* kavramından söz edilmektedir (Hitchcock, 2007: 734).

²⁰ Kapitalizm ve uluslaşma arasında kurduğumuz yapısal ilişkiye dayalı savımızı kısmen yanlışlayan bir örnek verilebilir. Sırbistan Federal Birliğinden 1992'de ayrılarak bağımsız olan Montenegro'da Sırp ve Montegrinlerden oluşan ikili bir etnik yapı varolmuştur. Komünist Devrim öncesinde, bir kabile toplumu olan Montenegro, komünist modernite sürecinde, kültürel ve eğitim kurumları oluşturularak kentsel bir topluma dönüştürülmüştür. Komünist yönetim altında kültür kurumsallaşmış ve siyasallaşmış; bu iki etnik grup bir araya gelebilmiştir. Dolayısıyla, komünist yönetim, uluslaşma için bir katalizör olmuştur (Malesevic - Uzelac, 2007: 695-697, 702, 703, 705).

kolaylaştırmak (Panitch, 2000: 11) diğer yönü ise, göç politikaları oluşturmak ve sınır kontrolleriyle işgücü hareketliliğini yönetmektir (Wood, 2003: 136). Bu süreçte, hukuk ta form değiştirmiş özellikle insan hakları, çevre sorunları ile sosyal standartlar konularında uluslararası tek hukuk oluşmaya başlamış (Nowrot, 2004: 16); yargılama uluslararası düzeye kaymıştır (Rothgeng, Obinger ve Leibfried, 2006: 252). Ayrıca, İngilizcenin küresel bir dil haline gelmesi de, uluslaşmadaki tek-ulusal dil unsurunun form değiştirerek varlığını koruduğunu göstermektedir. Tüm bunlar, uluslaşmanın kapitalizmle olan yapısal bağı sonucunda, form değiştirdiğini ve aslında etnik bir özü içermemesinden dolayı formu değişse bile niteliği bakımından piyasanın tamamlayıcısı olma somutluğunu kaybetmediğini göstermektedir.

Bitirirken...

Toplumsal yaşama ilişkin herhangi bir konu veya sorun ele alınıp tartışılırken, bu konu ve sorunun kapitalizmle bir ilişkisi kurulmaya çalışıldığında, özellikle de bu konu ve sorun kültür alanına ilişkin olduğunda, basitleştirme, indirgeme gibi akademik niteliğinden çok ideolojik içeriği belirgin “yöntemsel” savlar ileri sürülmektedir. Bu bir yandan, kültüre ve onunla ilişkili tüm kavram ve olgulara idealist bir değer atfetme faaliyeti olmanın yanında diğer yandan, yöntemsel bir eleştiri ortaya konulmasına rağmen, kapitalizmi dar anlamda ekonomi olarak yorumlamanın bir sonucu olan, siyasal, toplumsal ve kültürel alanlara özerk kategori konumu kazandırmanın ve bu konumlanışlara bağlı veri kavram ve kuram setleriyle açıklama yapmanın farkında olunmayışı olarak da değerlendirilebilir.

Kapitalizm ve ulus ile milliyetçilik arasında bir ilişki olup olmadığına dair yapılan veya yapılacak olan incelemelerde, inceleme nesnelere niteliği belirleyici olmaktadır. Konu sadece ulus ve milliyetçilik bağlamında ele alındığında, kapitalizm ile bu kavramlar arasında bir boşluk olduğu görülebilmektedir. Çünkü, söz konusu kavramlar, olgusal olarak da değer ve siyasal anlam yüklü olduğundan öznel-iradi düzlemde konumlandırılmıştır. Bu konum üzerinden kapitalizmle ilişki yine öznel-iradi unsurlar bakımından kurulacak ve bu da sonuçsuz salt metin içerikli tartışmaların kısır döngüsü içinde kaybolmasına yol açacaktır.

Literatürde uluslaşma çoğunlukla milliyetçilik yerine kimi zaman bilinçli kimi zaman ise iradi olanın önceliğine dayalı bir ön-kabulün üstü örtük yansımaları biçiminde bilinçsiz olarak da kullanılmaktadır. Oysa ki, uluslaşma, tarihsel olarak, İngiltere örneği kapsamında, kapitalistleşmeyle birlikte oluşan kendiliğinden-merkezileşme sürecinin bir unsuru olarak, mekanın siyasal olarak homojenleştirilmesinde ve dolaşımın sürekliliğinin sağlanması bakımından ulusal-tek dil yoluyla, bütünleşik kapitalist piyasanın bir tamamlayıcısı olarak somutluk kazanmıştır. Süreç, feodalitedeki, işgücü hareketsizliğinden, işgücü-meta ve

sermaye hareketliliği kapsamında ortaya çıkan piyasanın ayırt edici niteliğinin bütünselliğinde oluşmuştur. Dolayısıyla, uluslaşma, İngiltere örneğinde olduğu gibi, milliyetçi bir hareket olmaksızın kapitalizmle birlikte gelişen bir olgudur. Bu olgu, üretim bakımından dönüşen mekanın formu olurken dolaşım bakımından ise bir kolaylaştırıcı niteliğindedir. Bu ilişki aynı zamanda merkez kapitalizm bakımından da ileri sürülen ulusun etnik bir özü olduğu yönündeki iddiaların tartışılabilir olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, sadece kapitalizm bakımından değil feodalite açısından da, yüksek kültür etnik özdeşliği, bir sınıf dayanışma formu ve kültürü olarak gerçeklik kazandığından, etni görünür olsa bile içeriği oluşturmak bakımından ontolojik bir zemine oturmamaktadır.

Kapitalizm bakımından uluslaşma, işgücü-meta-sermaye hareketliliği temelinde, kişilik-dışı değer ve ilişki biçimine dayalı bir kültürelliği yani modernizmi temsil etmektedir. Bu kapsamda olmak üzere, literatürde tartışılan etniklik ve buna bağlı kültürel sorun, çekirdek etni ve diğer baskılanan etnikler arası bir çatışmadan çok kapitalist modern kültür ile geleneksel kültür yapıları arasındaki bir açıklığı ifade etmektedir. Bu açıklık, merkez kapitalizm bakımından, bütünlük piyasa yapısının yapısal sürekliliğini sağlarken, bağımlı ülkeler bakımından ise, bütünlük piyasa yapısının yapısal tamamlayıcısı olarak konumlanmaya olanak sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Örsan Ö. (2007), *Küreselleşme, Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi*, TODAİE Yayını, Ankara.
- Akbulut, Örsan Ö. (2011), “Siyaset Biliminin Siyaseti,” *Amme İdaresi Dergisi*, C.44, S.4, Aralık, s. 1-32.
- Akbulut, Örsan Ö. (2013), “Kapitalizmde Mekanın Siyasal Özgünlüğünün Değişimi: Niceliksel Soyutluktan Niceliksel Somutluğa”, *Türkiye Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresine Sunulan Bildiri*. İstanbul.
- Akbulut, Örsan Ö. (2013), “Küresel Kapitalizm ve Devlet”, *Toplum ve Hekim*, Cilt. 28, Sayı. 3, Mayıs-Haziran, s.165-171.
- Anderson, Benedict (2007), *Hayali Cemaatler-Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması-*, (Çev. İ. Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul.
- Berger, Mark T. (2006), “from Nation-Building to State-Building: the Geopolitics of Development, the Nation-State System and the Changing Global Order”, *Third World Quarterly*, Vol. 27, No.1, s. 5-25.
- Billig, Michael (1997), *Banal Nationalism*, Sage Publications, London.
- Birch, Anthony H. (2002), *Nationalism and National Integration*, Routledge, London.
- Botz, Dan La (2010), “The New Bonapartism 1910-1940”, *Against The Current*, September-October.
- Brenner, Robert (1987), “The Agrarian Roots of European Capitalism”, *The Brenner Debate – Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial*

- Europe-*, T.H. Aston ve C.H.E. Philpin (ed.), Cambridge University Press, New York, s. 213-329.
- Brinkman, Richard L.- Brinkman, June E. (2008), "Globalization and the Nation-State: Dead or Alive", *Journal of Economic Issues*, Vol. XLII, No.2, June.
- Calhoun, Craig (2007), *Nations Matter-Culture, History and the Cosmopolitan Dream*, Routledge, London.
- Carr, Edward Hallett (2007), *Milliyetçilik ve Sonrası*, (Çev. O. Akınhay), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Day, Graham – Thompson, Andrew (2004), *Theorizing Nationalism*, Palgrave-Macmillan, New York.
- Demirovic, Alex (2011), "Materialist State Theory and the Transnationalization of the Capitalist State", *Antipode*, Vol. 43, No.1, doi. 10.1111/J.I467-8330.2010.00810.x.
- Gellner, Ernest (2006), *Uluslar ve Ulusçuluk*, (Çev. B. Ersanlı ve G.G. Özdoğan), Hil Yayın, İstanbul.
- Ghai, Yash – Regan, Anthony J. (2006), "Unitary State, Devolution, Autonomy, Secession: State Building and Nation Building in Bougainville, Papua New Guinea", *The Round Table*, Vol. 95, No. 386, September, s. 589-608.
- Guibernau, Montserrat (1996), *Nationalisms- The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century-*, Polity Press, Cambridge.
- Guibernau, Montserrat (2000), *Nations without States-Political Communities in a Global Age*, Polity Press, Cambridge.
- Guibernau, Montserrat (2007), *The Identity of Nations*, Polity Press, Cambridge.
- Hearn, Jonathan (2006), *Rethinking Nationalism- A Critical Introduction*, Palgrave-Macmillan, New York.
- Hitchcock, Peter (2007), "Postcolonial Failure and the Politics of Nation", *South Atlantic Quarterly*, 106:4, Fall.
- Hobsbawm, Eric J. (2006), *Milletler ve Milliyetçilik*, (Çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Holloway, John (1994), "Global Capital and the National State", *Capital and Class*, 18, Spring, s. 23-49.
- Hulst, Rudie (2005), "Regional Governance in Unitary States: Lessons from the Netherlands in Comparative Perspective", *Local Government Studies*, Vol. 31, No.1, February, s. 99-120.
- James, Paul (1996), *Nation Formation-Towards a Theory of Abstract Community-*, Sage Publications, London.
- Liebich, Andre (2003), "Must Nations Become States?", *Nationalities Papers*, Vol. 31, No.4, December,
- Malesevic, Sinisa – Uzelac, Gordana (2007), "A Nation-State without the Nation? The Trajectories of Nation-Formation in Montenegro", *Nations and Nationalism*, 13 (4), s. 695-716.

- Milhaupt, Curtis J. – Pistor, Katharina (2008), *Law and Capitalism-What Corporate Crises Reveal About Legal Systems and Economic Development Around the World-*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Nowrot, Karsten (2004), “Global Governance and International Law”, *Heft*, 33, November, Institut für Wirtschaftsrecht.
- Panitch, Leo (2000), “The New Imperial State”, *New Left Review*, March-April.
- Rothgeng, Heinz – Obinger, Herbert – Leibfried, Stephan (2006), “The State and Its Welfare State: How Do Welfare State Changes Affect the Make-up of the Nation-State?”, *Social Policy and Administration*, Vol. 40, No. 3, June, s. 250-266.
- Smith, Anthony D. (2007), *Milli Kimlik*, (Çev. B.S. Şener), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Smith, Anthony D. (2002), *Ulusların Etnik Kökeni*, (Çev. S. Bayramoğlu ve H. Kendir), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Stilz, Anna (2011), “Nations, States and Territory”, *Ethics*, 121, April, s. 572-601.
- Townshend, Jules (1996), *The Politics of Marxism-The Critical Debates*, Leicester University Press, London.
- Wood, Ellen Meiksins (1998), “The Agrarian Origins of Capitalism”, *Monthly Review*, July-August s. 1-17.
- Wood, Ellen Meiksins (1999), “Unhappy Families: Global Capitalism in a World of Nation-States”, *Monthly Review*, Vol. 51, No. 3, July-August, s. 1-13.
- Wood, Ellen Meiksins (2003), “Globalisation and the State: Where is the Power of Capital?”, *Anti-Capitalism- A Marxist Introduction*, Saad-Filho, A. (ed), Pluto Press, Londo, s.127-141.
- Wood, Ellen Meiksins (2012), *Özgürlük ve Mülkiyet-Rönesanstan Aydınlamaya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi-*, (Çev. Oya Köymen), Yordam Kitap, İstanbul.
- Wrede, Matthias (2004), “Small States, Large Unitary States and Federations”, *Public Choice*, 119, s. 219-240.